

Таким образом, мы представили только некоторые фрагменты празднования одного из самых зрелищных и любимых календарных праздников – Святков – в д. Коротьки Кормянского района. Даже эти небольшие фрагменты говорят о том, насколько богатой и разнообразной является устное народное творчество, так бережно хранимое нашими предками. Фольклор – это история целого народа, которую мы должны любить и беречь, как маленькую частичку своей души. То, что нам дано, должно сохраняться и передаваться следующим поколениям.

Список использованных источников

1 Попов, Р. «Безумные» (*лудите*) недели в календарном цикле болгар / Р. Попов // Признаковое пространство культуры / отв. ред. С.М. Толстая. – М. : «Индрик», 2002. – С. 87-102.

2 Зеленин, Д. К. Восточнославянская этнография. Пер. с нем. К. Д. Цивиной. Примеч. Т. А. Бернштам, Т. В. Станюкович и К. В. Чистова. Послеслов. К. В. Чистова / Д. К. Зеленин. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. – 511 с.

3 Шапарова, Н.С. Краткая энциклопедия славянской мифологии: Ок. 1000 статей / Н.С. Шапарова. – М. : ООО “Издательство АСТ”: ООО “Издательство Астрель”: ООО “Русские словари”, 2003. – 624 с.

4 Виноградова, Л. Н. Гадание / Л. Н. Виноградова // Славянские древности. Этнолингвистический словарь под редакцией Н. И. Толстого. – Т. 1 А-Г. – М.: «Международные отношения», 1995.

УДК 398.95:811.161.3'37

Н. М. Талкачова

Навук. кiр. – В. С. Новак, доктар фiлал. навук, прафесар

СЕМАНТЫКА ЁЛАСНЫХ ІМЁНАЎ У БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ВЫСЛОЎЯХ

Прадметам разгляду ў дадзеным артыкуле з’яўляецца спецыфіка ўжывання ёласных імёнаў у народных выслоўях. Даследаванне праводзіцца на матэрыяле кнігі Л. В. Арансана «Імя, характар, судьба» і зборніка беларускіх прыказак, прымавак і фразеалагізмаў Ф. Янкоўскага і непасрэдна закранае разгляд семантыкі ёласных імёнаў і праводзіцца яе параўнальны аналіз. Робіцца вынік аб тым, што семантыка імёнаў, якія сустракаюцца ў народных выслоўях, вызначаецца вялікім пазнавальным патэнцыялам і яна абумоўлена

старажытнасцю паходжання, гістарычнымі і этнічнымі фактарамі, асабліва сямі веравызнання.

Ці ёсць у імёнаў характарыстыкі, якія непазбежна становяцца ўласцівымі для носьбітаў гэтых імёнаў? Ці можа імя ўплываць на жыццё і лёс свайго носьбіта ці ўсё залежыць ад выхавання? Адказы на гэтыя пытанні могуць быць самымі рознымі, але адно не выклікае сумнення: кожны з нас сустракаў у жыцці людзей, пра якіх казалі: «Як яму не падыходзіць яго імя!». Гэта натуральна, паколькі ў кожнага імя абавязкова ёсць характэрныя для ўсіх прыметы. Вядома, чалавек атаясамлівае сябе са сваім імем, а гэта значыць, што ён пераймае і тыя характарыстыкі, якія звязаны з яго імем.

Імя непасрэдна звязана з нацыянальнасцю. «Атрымліваючы імя свайго народа, дзіця мімаволі пачынае далучаць сябе да яго гісторыі і менталітэту. З іншага боку, існуюць і інтэрнацыянальныя імёны, якія даюць дзіцяці і чалавеку ўвогуле вялікую свабоду ў нацыянальным самавызначэнні. Яны маюць некаторае абагуленае значэнне, гэта значыць чалавеку з такім імем лягчэй адчуваць сябе «часткай сусвету» [1, с. 106].

Вядома, што ў кожнага імя ёсць свая сацыяльная выява, свой характар. Пазнаючы гісторыю чалавецтва і сваёй краіны, чытаючы раманы і падручнікі, чалавек міжволі задумваецца над сэнсам таго ці іншага імя. Якімі яны былі? Што зрабілі? Чым запомніліся яны нашчадкам? Ён сустракае ў іх тыя рысы, якія ўласцівы менавіта яму самому, і тым самым нібы атрымлівае падтрымку з мінулага: «Так, ты можаш быць такім!» (Напрыклад, адважным, вялікім, мудрым, знаходлівым, справядлівым).

Нашы продкі верылі, што кожны чалавек мае сваё адлюстраванне ў навакольным свеце. «Імя для чалавека было не проста выдзяляльным знакам: з ім у народнай свядомасці звязваліся шчасце, поспех, хвароба, смерць, моц і слабасць» [1, с. 61]. У адных выпадках чалавек характарызаваўся па якой-небудзь знешняй прыкмеце, у іншых – па маральных якасцях, па становішчы ў сям'і, грамадстве, у адносінах бацькоў і родзічаў да яго, а калі-нікалі – па роду заняткаў.

Прыказкі, прымаўкі, выслоўі з'яўляюцца адлюстраваннем жыцця, побыту народа, пэўных фактаў культуры. У тэкстах гэтых фальклорных жанраў адлюстраваны мудрасць народа і моц яго духу. Цікавая рэч, чаму ў трапныя выразы, а менавіта ў прыказкі і прымаўкі, трапляюць і ўласныя імёны, напрыклад: «Наш Пятрок ходзіць без парток» [2, с. 36]. Чаму менавіта Пятрок, а не Змітрак? Магчыма гэтыя імёны

выбраны для сугучнасці і рыфмы, але ж не для ўсіх прыказак уласцівы рытм і рыфма.

Вядома, што нашы продкі, якія не аддзялялі сябе ад прыроды, жылі з ёй у гарманічнай повязі, выяўлялі выключную назіральнасць і таму не маглі не заўважаць таго, што чалавек, які носіць тое ці іншае імя, падобны па нейкіх рысах характару і паводзінах на іншага чалавека, з такім жа імем. У старажытнасці верылі, што праз імя чалавека можна перадаць нованароджанаму тыя ці іншыя якасці, асабліва таго чалавека, жыццё і лёс якога выклікалі павагу. «Як адзначалі этнографы мінулага стагоддзя, беларусы былі ўпэўнены, што разам з імем можна перадаць чалавеку і тыя якасці, якія заключаны ў яго лексічным значэнні, альбо тыя якасці, якімі валодаў яго цёзка, а таксама калі даць нованароджанаму імя вядомых у дадзенай мясцовасці дрэнных людзей (п'яніц, злодзеяў і да т.п.), то і дзіця будзе такім жа дрэнным» [1, с. 28].

Кожнае слова мае сваю семантыку. Адзначым, што тое ж самае адбываецца і з уласнымі імёнамі. Невыпадкова спачатку імёны даваліся па пэўных прыкметах, знешніх і ўнутраных: Несмяяна, Красава, Дабрыня, Варона і да т.п. Пасля прыняцця хрысціянства чалавецтва адмовілася ад унікальнасці першых імёнаў. «Аднак усе нашы імёны пайшлі ад слоў, якія маюць сваё значэнне. Некаторыя з іх страцілі непасрэдную сувязь з першапачатковым сэнсам, а некаторыя з іх, наадварот, у самім сваім гучанні маюць значэнне – Вера, Вікторыя, Света. Напрыклад, не прачытаўшы ў якім-небудзь даведніку, што Аляксей – гэта «абаронца», а Пётр – «камень», мы наўрад ці пра гэта здагадаемся» [1, с. 42]. Семантыка многіх імёнаў была растлумачана рэлігійнымі канонамі. Па сваім паходжанні царкоўны набор уласных імёнаў быў даволі пярэстым: асноўную масу складалі старажытнагрэчаскія, лацінскія і старажытнаўрэйскія імёны.

Усё гэта не магло не адбіцца на народных уяўленнях, таму часта сустракаюцца ў беларускіх выслоўях уласныя імёны. Некаторыя з іх найбольш ужывальныя, іншыя – сустракаюцца радзей, ёсць і адзінкавыя імёны.

Вядомы шматлікія навуковыя працы па анамастыцы, у якіх уласныя імёны разглядаюцца ў розных аспектах. Так, даследчык Л.В. Арансан у кнізе «Имя, характер, судьба» падае разгорнутую характарыстыку ўласных імёнаў. Напрыклад імені Кузьма даецца наступная характарыстыка: «Кузьма, Козьма – той, хто ўладкоўвае свет (старажытнагрэчаскае). Кузьма – добры чалавек, але ўсё ж адчувальны, самалюбівы. Лёгка паддаецца ўплыву людзей. Не заўсёды ўпэўнены ў сабе, хоць бывае ўпарты і настойлівы, часам

беспадстаўна кажа «не», што з'яўляецца толькі спосабам самасцвярджэння. Кузьма маўклівы, церпялівы, абавязковы, добра прыстасоўваецца да акалічнасцей, любіць падарожнічаць» [3, с. 103]. У народных выслоўях Кузьма падаецца нам такім: «Няпраўда, што ў Кузьмы грошы: хіба яму хто падкінуў» [2, с. 154], «Я за Кузьму каго захачу вазьму, а ты сваю Арынку павадзі па рынку» [2, с. 126], «Не ўсякі Кузьма – бацька» [2, с. 134], «На свеце ўсяго нажывеш і Кузьму бацькам назавеш» [2, с. 152]. З гэтых слоў можна зрабіць выснову, што Кузьма гэта чалавек, які характарызуецца ўменнем хутка прыстасоўвацца да любых абставін, даволі камунікабельны, не прыдзірлівы ў адносінах да іншых людзей, але гэта таксама і той чалавек, які не жыве сваім розумам. Дадзены прыклад паказвае нам, што народная думка не разыходзіцца з поглядамі навукоўцаў.

Засяродзім увагу на семантыцы імя Саўка (Савелій), якое падаецца так: «Палажылі Саўку на голую лаўку» [2, с. 109], або «І Саўка ў кут, калі госці тут» [2, с. 109], ці «Там у Саўкі печкі й лаўкі» [2, с. 110], «На бязлюддзі й Саўка чалавек» [4, с. 114], альбо «Атаўка – сену прыбаўка, ды не ўмеў скасіць Саўка» [4, с. 97], «Хто бесіцца, а Саўка цешыцца» [4, с. 76], «Хіцер Зміцер, ды і Саўка не дурань» [4, с. 103]. З гэтых выслоўяў бачна, што Саўка – чалавек гультаяваты, але знаходлівы, любіць прыпісваць сабе чужыя заслугі. Даследчык Л. В. Арансан дае наступную характарыстыку гэтага імя: «Перакладаецца са старажытнаўрэйскага як «стралец». Сава адрозніваецца незалежнасцю, рашучасцю і сілай. Ён вельмі самалюбівы, гарачы па характары і імкнецца да лідарства. Мяккі і душэўны чалавек, Сава не ведае, што такое дробязнасць, звадкі і інтрыгі. Характар Савы некалькі эксцэнтрычны і запальчывы, аднак вонкава гэты чалавек выглядае спакойным, ураўнаважаным і некалькі «бескаляровым». Сава вельмі ўпэўнены ў сабе і самалюбівы, у яго развіта пачуццё ўласнай годнасці. Ён рады, калі ім захапляюцца іншыя людзі, марыць мець узнагароды і разнастайныя ўшанаванні, жадае быць у цэнтры увагі. Рашэнні прымае асцярожна, баючыся памыліцца. Сава здольны да працы, але рэалізаваць свае здольнасці да канца не можа» [3, с. 147].

Імя Аўдзея характарызуе добрага сем'яніна і гаспадара, як чалавека здольнага да працы, як асобу, якая адрозніваецца мэтакіраванасцю, імкнецца жыць у дастатку. Доказам гэтага выступаюць наступныя прыказкі: «Багаты Аўдзея: поўна хата дзяцей» [4, с. 93], «Аўдзея барздзей паміж людзей» [2, с. 151]. У даследчыка змешчана наступнае апісанне чалавека з такім імем: «Перакладаецца са старажытнаўрэйскага як – «служка бога». Аўдзея інтэлігентны, добра выхаваны. Валодае выдатнымі арганізатарскімі здольнасцямі,

складным розумам. Дробязяў у працы для яго няма. Аўдзей умее кантраляваць свае эмоцыі, можа быць стрыманым, непатрабавальным. Для яго не важна раскоша, не трывае ліслінасці. Умее абыходзіць вострыя вуглы, неканфліктны. Валодае пачуццём адказнасці і справядлівасці, не любіць адыходзіць ад агульнапрынятых правіл, аддае перавагу пракладзеным сцяжынкам» [3, с. 9].

Аб'ектам даследавання ў народных выслоўях былі не толькі мужчынскія імёны, але і жаночыя. Так жаночае імя Сора з'яўляецца размоўнай формай старажытнаўрэйскага імя Сара. Л.В. Аронсан падае нам наступную характарыстыку: «Перакладаецца са старажытнаўрэйскага як – «уладная», «уладарка», «родапачынальніца». Гэтыя жанчыны наравістыя, запальчывыя і залішне ўражлівыя. У запалу гневу могуць быць некіруемымі, у такія хвіліны лепш трымацца ад іх далей. Яны з нараджэння валодаюць воляй і не выносяць ніякага дыктату. У жанчын гэтага тыпу моцны інтэлект, яны дасціпныя, іранічныя. Любяць многа гаварыць і шмат не па тэме. Гасцей прымаюць з шыкам, але пасля іх сыходу паспрабуюць увільнуць ад мыцця посуду» [3с. 240]. У беларускіх народных выслоўях імя Сора падаецца так: «Сора, Сора будзеш гуляць, як і ўчора» [2, с. 124] ці «Наша Сора то шые, то пора, а ўсё ніткам гора» [2, с. 124]. З гэтых радкоў можна зразумець, што Сора – жанчына або дзяўчына гультаяватая, не прыстасаваная да працы, любіць пагуляць.

З прааналізаванага фактычнага матэрыялу вынікае, што семантыка імёнаў, якія сустракаюцца ў народных выслоўях, вызначаецца вялікім пазнавальным патэнцыялам, яна абумоўлена старажытнасцю паходжання, гістарычнымі і этнічнымі фактарамі, асаблівасцямі веравызнання. Вызначэнне семантыкі канкрэтных імёнаў залежыць непасрэдна ад самога тэксту і кантэксту народных выслоўяў, а таксама гукавога афармлення імёнаў. Іншы раз яно можа гучаць мілагучна, ласкава, узнёсла, прыемна, а можа – насцярожана суха, жахліва, непрыемна. Само імя дае вялікую колькасць інфармацыі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1 Ивашко, В.А. Как выбирают имена / В.А. Ивашко. – Минск: Выш. школа, 1980.

2 Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / Склад. Ф. Янкоўскі; Прадм. Д. Я. Бугаёва. – Минск: Бел.навука, 2004.

3 Аронсон, Л.В. Имя, характер, судьба / Л.В. Аронсон. – М.: Яуза: Омега, 1995.

4 Касько, У.К. Палескі дзівасіл: Бел. нар. Прыказкі, прымаўкі, выслоўі: са скарбніцы А.К. Сержпутоўскага / У. К. Касько. – Мінск: Выш. шк., 2005.

УДК 398.332.33(476.2)

П. М. Цалка

Навук. кір. – В. С. Новак, доктар філал. навук, прафесар

ЖНІЎНАЯ АБРАДНАСЦЬ І ПЕСНІ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ: СЕМАНТЫКА ДЗЕЯННЯЎ І ПРАДМЕТНАЙ АТРЫБУТЫКІ

Дадзены артыкул прысвечаны вывучэнню рэгіянальных асаблівасцей жніўнай абраднасці беларусаў, якая прадстаўлена абрадавымі дзеяннямі, песнямі, міфалагічнымі вераваннямі і ўяўляе сабой складаную сістэму напластаванняў язычніцкай і хрысціянскай традыцый. Асобна разгледжаны функцыянальна-семантычныя падгрупы, звязаныя з міфалагізацыяй жыта ў народнай свядомасці, што пацвярджаецца архіўнымі і ўласна запісанымі матэрыяламі.

Жніўную абраднасць беларусаў як адну з важнейшых частак земляробчага календара можна лічыць «апафеозам усяго каляндарнага цыкла». Гэта невыпадкова, бо ў цэнтры абрадавых дзеянняў знаходзіцца жыта (хлеб) – сімвал вечнага жыцця, сродак далейшага існавання чалавека.

Мэтай дадзенага даследавання з'яўляецца вывучэнне жніўнай абраднасці пэўных рэгіёнаў Гомельшчыны ў кантэксце агульнабеларускай традыцыі, вылучэнне агульнага і адметнага, характарыстыка асноўных момантаў, звязаных з міфалагічнымі ўяўленнямі, магічнымі дзеяннямі, жанравым складам жніўнай абрадавай паэзіі.

Сакралізацыя хлеба як асноўнага і благаслаўленага віду ежы адбылася невыпадкова, бо менавіта Бог надзяліў хлебам чалавека, калі ў таго ўзнікла патрэба ў ежы: «Бог убачыў, што людзі на зямлі мруць з голаду, і тады ён сыпаў з неба зярно. Людзі сабралі яго і пасеялі хлеб» (Лоеўскі р-н) [2, с. 277]; «Бог здзелаў жыта на добрае, на дапамогу людзям» (Гомельскі р-н) [1, с. 419]. Дарэчы, матыў боскіх дарункаў, прыведзены ў беларускіх міфалагічных тэкстах, нечым блізкі па семантыцы да грэчаскіх: Праметэй таксама надзяліў людзей агнём і рознымі ўменнямі для іх існавання. Паводле народных вераванняў, «першае» жыта было незвычайным: або напоўнены